

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Кафедра політології та публічного управління

На правах рукопису

ЛЕВЧУК АНАСТАСІЯ ІВАНІВНА

КОРУПЦІЯ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ В УКРАЇНІ: СТАН ТА
ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Спеціальність: О52 «Політологія»

Освітньо-професійна програма: «Політологія та державне управління»

Робота на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

Науковий керівник:

БУСЛЕНКО ВАСИЛЬ
ВОЛОДИМИРОВИЧ,

доктор політичних наук,
професор

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол №

засідання кафедри політології та
публічного управління

від

2025 р.

Завідувач кафедри

проф. Бусленко В. В.

ЛУЦЬК – 2025

АНОТАЦІЯ

Левчук Анастасія. «Корупція в державному управлінні в Україні: стан та шляхи подолання». Кваліфікаційна робота на правах рукопису на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр». Волинський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк, 2025.

Актуальність теми дослідження «Корупція в державному управлінні в Україні: стан та шляхи подолання» зумовлена масштабністю цього явища та його системною загрозою для демократичного розвитку, економічної стабільності й суспільної довіри до влади. Корупція в органах державного управління знижує ефективність роботи державних інституцій, підриває легітимність рішень, сприяє нерівному доступу громадян до публічних ресурсів і гальмує реформи.

У роботі здійснено аналіз причин поширення корупційних практик, охарактеризовано сучасний стан антикорупційної політики та визначено основні проблеми її впровадження. Особливу увагу приділено дослідженню діяльності спеціалізованих антикорупційних органів (НАЗК, НАБУ, ВАКС), правового регулювання, громадського контролю та цифровізації управлінських процесів. Також розглянуто світовий досвід боротьби з корупцією та можливості його адаптації до українського контексту.

В бакалаврському дослідженні обґрунтовано необхідність системного підходу до протидії корупції, що охоплює не лише правові та інституційні реформи, а й формування нової етичної культури державної служби. Запропоновано конкретні рекомендації щодо вдосконалення антикорупційної політики, враховуючи як внутрішні чинники, так і міжнародні зобов'язання України.

***Ключові слова:** корупція, державне управління, антикорупційна політика, прозорість, громадський контроль, цифровізація.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ПРИЧИНА І ФОРМИ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ У	
ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	7
1.1 Сутність корупції та причини її виникнення в державному управлінні .	7
1.2 Запобіжні дії проти корупції	10
1.3 Ступінь наукової розробленості проблематики	17
РОЗДІЛ 2. КОРУПЦІЯ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: СТАН І	
ДОСВІД ПРОТИДІЇ	22
2.1 Нормативно-правова база боротьби з корупцією	22
2.2 Стан корупції в державному управлінні.....	25
2.3 Заходи протидії корупції	29
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В ДЕРЖАВНОМУ	
УПРАВЛІННІ	35
3.1 Запобігання передумовам корупції та її стримування	35
3.2 Врахування світового досвіду боротьби з корупцією	40
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Корупція протягом багатьох років залишається однією з найбільших загроз для ефективного функціонування державного апарату, верховенства права, соціальної справедливості та економічного розвитку. Вона підриває довіру громадян до влади, гальмує реформи, створює нерівні умови для бізнесу й обмежує іноземні інвестиції.

Особливої гостроти проблема набуває в умовах війни, коли ефективність управління, прозорість прийняття рішень і справедливий розподіл ресурсів мають критичне значення для виживання країни. Антикорупційна політика стала не лише внутрішньою потребою, а й міжнародним зобов'язанням України — перед Європейським Союзом, партнерами по безпеці, фінансовими інституціями. Водночас численні скандали свідчать про системність проблеми, що вимагає не точкових рішень, а комплексного підходу: законодавчих змін, посилення незалежності антикорупційних органів, цифровізації державних послуг, зміни культури управління.

Дослідження стану корупції в системі державного управління та пошуку ефективних шляхів її подолання є вкрай важливим для розбудови сильної, справедливої та європейсько-орієнтованої держави. Це питання лежить в основі національної безпеки, добробуту громадян і міжнародної репутації України.

Об'єктом дослідження є система державного управління в Україні, в межах якої відбуваються корупційні процеси.

Предметом дослідження є корупційні механізми, явища та процеси, що виникають у системі державного управління, а також інституційні, правові та організаційні засоби їх виявлення, запобігання та подолання.

Мета дослідження - всебічне вивчення природи, масштабів і форм прояву корупції в системі державної влади, аналіз чинників, що сприяють її поширенню, та визначення ефективних механізмів її запобігання і подолання.

Дослідження покликане не лише поглибити теоретичне розуміння корупційних явищ, а й розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення державної антикорупційної політики, підвищення прозорості управлінських процесів, зміцнення інституційної спроможності органів влади та залучення громадськості до процесів контролю.

Завдання роботи безпосередньо пов'язані із метою роботи та полягають у наступному:

- Дати загальну характеристику поняття «корупція» та з'ясувати його природу в контексті державного управління.
- Визначити основні форми, види та прояви корупції в органах державної влади України.
- Проаналізувати чинники, що сприяють поширенню корупції у державному секторі.
- Оцінити стан антикорупційної політики в Україні на законодавчому та інституційному рівнях.
- Дослідити діяльність основних антикорупційних органів (НАБУ, НАЗК, САП, ВАКС) та ефективність їхньої взаємодії.
- Вивчити зарубіжний досвід боротьби з корупцією та можливості його адаптації до українських реалій.
- Визначити основні проблеми, які заважають ефективній протидії корупції в державному управлінні.
- Запропонувати конкретні шляхи, механізми та інструменти подолання корупції в системі державного управління України.

Стан наукового дослідження. Протягом останніх десятиліть проблема корупції стала предметом численних міждисциплінарних досліджень, які охоплюють як теоретичні аспекти (поняття, типології, причини виникнення), так і прикладні – зокрема аналіз антикорупційної політики, інституційної спроможності органів влади, ефективності реформ. В українській науковій думці спостерігається активне вивчення корупційних процесів в контексті трансформації політичної системи, зміни адміністративної культури та

євроінтеграційного курсу держави. Провідні українські науковці – такі як Баришніков В.М.[1], Михайленко Д. [25], Невмержицький, Є. В. [28] дослідили феномен поширення корупції та хабарництва. Значна увага приділяється функціонуванню таких інституцій, як НАБУ, НАЗК, ВАКС, їхнім досягненням і проблемам незалежності, прозорості та ефективності [32; 33; 34].

Методологія дослідження. Використано комплекс наукових методів, що дали змогу глибоко проаналізувати проблему корупції в системі державного управління. Основним з них став порівняльно-правовий метод, за допомогою якого проведено аналіз антикорупційного законодавства України, а також нормативно-правових актів інших держав і міжнародних документів. Це дозволило виявити спільні риси, відмінності та ефективні практики, які можуть бути імплементовані в українську систему.

Практичне значення одержаних результатів дослідження корупції в державному управлінні України полягає у можливості їх безпосереднього використання для вдосконалення антикорупційної політики на національному та регіональному рівнях. Розроблені у процесі дослідження рекомендації можуть стати підґрунтям для створення більш ефективних механізмів запобігання корупційним проявам.

Структура дослідження. Бакалаврська робота складається зі вступу , трьох розділів (вісім підрозділів) , висновків , списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 52 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ПРИЧИНА І ФОРМИ КОРУПЦІЙНИХ ПРОЯВІВ У ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1 Сутність корупції та причини її виникнення в державному управлінні

Слово «корупція» має латинське походження та сформувалося на основі слів *correi* і *rumpere*. Перше з них — *correi* — вказує на обов’язкову спільну участь кількох осіб з одного боку в певній справі, тоді як *rumpere* означає «ламати», «порушувати», «знищувати». Об’єднання цих понять дало початок окремому терміну *corrumpere*, який у первісному значенні позначає спільні дії (щонайменше двох осіб), спрямовані на підриг або руйнування належного ходу судових процедур чи процесів управління суспільними справами [16, с.5].

Поняття «корупція» набуло широкого вжитку в українському суспільстві з середини 1990-х років. Упродовж останніх десятиліть майже жоден офіційний документ, що описує соціально-економічну чи політичну ситуацію в Україні, а також рівень злочинності, не обходиться без згадки цього явища. Центральні та регіональні засоби масової інформації регулярно публікують матеріали, в яких корупція засуджується або ж наводяться конкретні приклади зловживань з боку посадових осіб. Така інформаційна насиченість створює в суспільстві атмосферу розгубленості й зневіри, спричиняє відчуження громадян від держави та втрачену віру в її здатність діяти мудро, послідовно й відповідально [24].

Термін «корупція» у національному та міжнародному контексті трактується як суспільно небезпечне явище, що полягає у зловживанні владними повноваженнями задля особистої вигоди. У національному законодавстві України визначення корупції подається, зокрема, у Законі

України «Про запобігання корупції», де під цим поняттям розуміють використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, своїх повноважень і можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб [33].

У міжнародному праві корупція розглядається ширше. Наприклад, відповідно до Конвенції ООН проти корупції (UNCAC), прийнятої у 2003 році, корупційні правопорушення включають підкуп, зловживання впливом, зловживання службовим становищем, незаконне збагачення, а також пов'язані з ними дії як у державному, так і в приватному секторі [19].

Корупція не є явищем сучасності — вона супроводжує людство з моменту зародження владних структур і грошових відносин у суспільстві. Як складова частина державного управління, вона з'явилася ще на ранніх етапах цивілізаційного розвитку. Одне з перших свідчень про корупційні прояви можна знайти в архіві стародавнього Вавилону, який датується другою половиною XXIV століття до нашої ери. У цей період, за часів шумерів і семітів, цар міста-держави Лагаш — Урукагіна — ініціював реформи державного управління, спрямовані на боротьбу з корупцією серед чиновників та суддів. Його заходи були націлені на припинення зловживань владою, скорочення незаконних поборів із боку царської адміністрації та регулювання розмірів оплат за проведення релігійних обрядів, якими займалися представники храмового персоналу [5, с.9].

Корупція має різноманітні форми та прояви, які залежать від рівня державного управління, специфіки галузі, а також правових і культурних умов у країні. Однією з найпоширеніших форм є хабарництво — надання або отримання неправомірної вигоди за виконання чи невиконання певних посадових обов'язків. Іншою формою є зловживання службовим становищем, коли посадовець використовує свої повноваження в особистих інтересах або в інтересах третіх осіб, порушуючи принципи законності та неупередженості.

Серед проявів корупції також слід виокремити так звану «непрямую» корупцію, коли рішення приймаються під впливом кумівства, родинних або політичних зв'язків, що веде до призначення на посади чи отримання державних ресурсів не за заслугами, а за знайомствами. Ще один приклад — корпоративна корупція, яка виникає внаслідок змови між представниками бізнесу та владних структур з метою отримання преференцій, ухилення від податків чи уникнення відповідальності.

Крім того, сучасна корупція може мати латентний характер — проявлятися у вигляді «дружніх послуг», обміну послугами, подарунків, або використання адміністративного ресурсу під час виборів. Ці прояви часто важко виявити й довести юридично, однак вони руйнують засади прозорості та довіри до держави.

В Україні, як і в багатьох інших пострадянських країнах, особливо в провінційних регіонах, громадяни часто вважають за доцільне, окрім офіційної оплати за отриману послугу, залишити неофіційну «подяку» — своєрідний жест вдячності. Цей феномен має не лише соціальне, а й психологічне підґрунтя, що дозволяє глибше зрозуміти мотиви поведінки таких осіб. Втім, психологічні аспекти цього питання потребують окремого дослідження, яке буде розглянуто в подальших наукових розвідках. Особливо укоріненою є традиція «вдячності» у ставленні до медичних працівників. На пострадянському просторі саме ця сфера найчастіше асоціюється з практикою неофіційних винагород за виконання професійних обов'язків. Таке явище має глибоке історичне коріння, що частково пояснює його стійкість. Саме в контексті корупції в системі охорони здоров'я ця проблема й досліджується найактивніше сучасними науковцями [7].

Причини виникнення корупції у сфері державного управління є комплексними та взаємопов'язаними, і найчастіше мають системний характер. Вони охоплюють як політичні, економічні, так і соціальні та культурні аспекти суспільного життя.

Отже, сутність корупції в державному управлінні полягає в зловживанні владними повноваженнями з метою отримання особистої вигоди, що підриває законність, справедливість і ефективність функціонування державного апарату. Це явище виступає не просто правопорушенням, а системною проблемою, яка проникає в структури управління, спотворює публічну політику й руйнує довіру громадян до влади.

1.2 Запобіжні дії проти корупції

Антикорупційні заходи — це сукупність дій, спрямованих на запобігання, виявлення та протидію корупційним проявам у різних сферах суспільного життя. Вони охоплюють як правові, так і організаційні, освітні та інституційні механізми, які мають на меті обмежити можливості для зловживання владою в особистих інтересах.

Ці заходи реалізуються через розробку та впровадження антикорупційного законодавства, формування спеціалізованих органів, посилення контролю над діяльністю посадовців, забезпечення прозорості процесів ухвалення рішень, відкритість державних реєстрів та закупівель, а також розвиток громадського контролю. Не менш важливою складовою антикорупційної політики є формування культури доброчесності, тобто освітні ініціативи, які змінюють суспільне сприйняття корупції — від "прийнятного винятку" до "неприпустимого порушення".

Основні принципи антикорупційного законодавства становлять правову основу для побудови ефективної системи запобігання і протидії корупції та формують орієнтири для діяльності як державних органів, так і громадян.

Прозорість діяльності державних органів є однією з ключових умов ефективної боротьби з корупцією. Вона означає відкритість у прийнятті рішень, доступ громадян до публічної інформації та можливість контролю за тим, як реалізується державна політика і витрачаються бюджетні кошти.

Коли діяльність органів влади є зрозумілою і прогнозованою, а кожен крок чиновника можна перевірити — ризики корупції значно зменшуються. Прозорість проявляється через обов'язкове оприлюднення нормативних актів, протоколів засідань, рішень тендерних комітетів, фінансових звітів, декларацій про доходи посадовців. Одним із важливих механізмів стали електронні системи, як-от «Прозорро» для державних закупівель, який дозволяють кожному громадянину відстежити, як і на що витрачаються бюджетні кошти [45].

Крім того, прозорість вимагає налагодженого зворотного зв'язку між владою та суспільством. Це означає, що громадяни мають право не лише знати, а й ставити запитання, брати участь в обговореннях, подавати скарги та ініціативи, впливати на ухвалення рішень. Прозорість перетворює владу з закритої системи на підзвітний механізм, що працює в інтересах громади, а не в тіні особистих вигод.

Електронне урядування та цифровізація стали потужними інструментами у боротьбі з корупцією та підвищенні ефективності державного управління. Йдеться про впровадження сучасних інформаційних технологій у роботу органів влади з метою забезпечення прозорості, відкритості та доступності державних послуг для громадян.

Розвинені країни, так само як і ті, що перебувають на шляху розвитку, активно впроваджують цифрові технології в усі сфери державного управління. Одним із ключових напрямів цифрової трансформації є електронне урядування, яке дає змогу ефективніше управляти людськими та природними ресурсами на національному рівні. В Україні цей процес координується Міністерством цифрової трансформації, яке розробляє і реалізує політику переходу до сучасної цифрової держави. За останні роки концепція електронного урядування в нашій країні зазнала значних змін і трансформувалася в ідею «Держава в смартфоні». Центральним елементом цього підходу став мобільний застосунок «Дія» — єдина цифрова платформа, яка надає громадянам доступ до широкого спектра державних послуг онлайн. Метою цього проєкту є до 2024

року перевести всі державні послуги в онлайн-формат, забезпечити цифрову інтеграцію 95% транспортної інфраструктури, а також досягти частки в 10% ВВП від IT-сектору. Варто зазначити, що реалізація «Дії» відбувається не за рахунок державного бюджету, а за підтримки міжнародних партнерів, зокрема програм USAID/UK aid «Прозорість та підзвітність у державному управлінні та послугах» (TAPAS), EGAP (Швейцарська агенція з розвитку та співробітництва), «Взаємодія!» (SACCI) та проєкту EGOV4UKRAINE [12, с. 380-381].

Запровадження чітких механізмів контролю та звітності є важливою складовою ефективної антикорупційної політики, оскільки забезпечує системну перевірку діяльності органів влади та посадових осіб, а також унеможливорює приховування зловживань. Коли державні службовці усвідомлюють, що кожне їхнє рішення чи дія може бути перевірене, а за порушення неминуче настане відповідальність, рівень зловживань істотно знижується.

Контрольна система має працювати як ззовні — через незалежні аудиторські та антикорупційні органи, так і зсередини — завдяки внутрішнім службам нагляду, процедурі декларування доходів та етичним кодексам. Не менш важливу роль відіграє обов'язкова публічна звітність державних органів: це стосується не лише фінансових витрат, а й результатів роботи, ухвалених рішень, виконаних програм.

Суттєвим кроком у цьому напрямі є впровадження регулярного моніторингу ефективності та прозорості за допомогою електронних систем і відкритих даних. Наприклад, онлайн-реєстри, автоматизовані звітні платформи та доступ до статистики дозволяють не лише фахівцям, а й звичайним громадянам контролювати роботу державних структур.

Громадський контроль є важливим інструментом у системі громадянського суспільства, який забезпечується безпосередньою участю громадян та незалежних від держави об'єднань. Його основна увага зосереджена на діяльності органів державної та місцевої влади, а також їхніх посадових осіб. Це одна з форм громадської активності, яка виникає не як

відповідь на ініціативу влади, а як самостійна ініціатива суспільства. На відміну від інших проявів участі в публічній політиці, громадський контроль передбачає не просто спостереження, а й глибоке осмислення суспільних проблем, активне залучення до їх аналізу, а також пошук шляхів вирішення. Це процес, який вимагає від учасників не лише критичного мислення, але й здатності об'єднувати ресурси, знання та зусилля задля впливу на рішення влади та підвищення її підзвітності [17].

Участь громадян може проявлятися в різних формах — від публічних обговорень законопроектів і бюджетів до участі у громадських радах при органах влади або ініціюванні місцевих ініціатив. Крім того, активна роль громадськості у процесах оцінки державних програм, моніторингу закупівель або контролю за витратами бюджету є дієвим способом формування відповідального управління.

Громадський контроль не лише сприяє викриттю корупційних схем, але й підвищує прозорість діяльності органів влади. Коли громадяни бачать реальний вплив своєї участі, формується довіра до держави, зростає політична культура та активізується інтерес до суспільного життя. Водночас це вимагає відкритості з боку держави — доступу до інформації, регулярного звітування перед громадськістю та створення механізмів зворотного зв'язку.

Журналістські розслідування є потужним інструментом у виявленні фактів зловживань, корупційних схем і прихованих злочинів у сфері державного управління. Завдяки свободі слова та доступу до публічної інформації журналісти мають можливість виступати як незалежні контролери, що діють від імені суспільства. Вони проводять глибокий аналіз документів, звітів, декларацій, бюджетних даних, спілкуються з інсайдерами, викривачами (whistleblowers), фіксують факти зловживань і порушень.

Особливість журналістських розслідувань полягає в тому, що вони не лише виявляють корупцію, а й роблять її видимою для широкої аудиторії. Це створює суспільний резонанс, тиск на правоохоронні органи та владу, змушуючи їх реагувати. У багатьох випадках саме завдяки роботі журналістів

було відкрито кримінальні провадження, звільнено посадовців або скасовано незаконні рішення.

У країнах з розвинутими демократіями та сильними медіа журналістські розслідування виконують роль превентивного механізму — усвідомлення посадовцями, що їхні дії можуть стати предметом публічного викриття, стримує від спроб зловживати службовим становищем. В Україні такі ініціативи, як «Схеми», «BINUS.Info», «Наші гроші» стали прикладом впливових розслідувань, які формують запит суспільства на справедливість і прозорість.

Освітні кампанії та підвищення правової культури є фундаментальними складовими у профілактиці корупції, адже саме від рівня поінформованості та правосвідомості громадян залежить їхня здатність розпізнавати й відмовлятися від участі в корупційних практиках. Формування нетерпимого ставлення до корупції починається з виховання базових етичних і правових норм, починаючи ще зі шкільного віку.

Освіта в цьому контексті охоплює не лише формальне навчання у школах та вишах, а й ширші суспільні ініціативи: тренінги, лекції, соціальні ролики, інформаційні кампанії, інтерактивні платформи та просвітницькі проєкти. Їх мета — пояснити громадянам їхні права, навчити правильно діяти в разі зіткнення з корупцією, показати шляхи захисту своїх інтересів законним шляхом. Крім того, такі ініціативи формують культуру доброчесності, де чесність і прозорість стають соціально схвалюваними цінностями.

Законодавча база запобігання корупції в Україні сформована з урахуванням як національних потреб, так і міжнародних зобов'язань. Її основою є Закон України «Про запобігання корупції», ухвалений у 2014 році, який закріплює основні принципи антикорупційної політики, визначає коло суб'єктів, відповідальних за запобігання і протидію корупції, та регламентує обов'язки державних службовців, зокрема щодо фінансового контролю, конфлікту інтересів та етичної поведінки [33].

Окрім цього, важливе місце у правовому полі займає Кримінальний кодекс України, що передбачає відповідальність за вчинення корупційних злочинів — від отримання хабара до зловживання службовим становищем. Також важливими є положення Кодексу України про адміністративні правопорушення, які охоплюють менш тяжкі, але також карані корупційні дії [22].

Формування законодавства відбувалося за участі міжнародних експертів і відповідно до стандартів ООН, Ради Європи та ЄС. Україна ратифікувала низку важливих міжнародних документів, серед яких Конвенція ООН проти корупції та Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією, що зобов'язують країну адаптувати своє законодавство до міжнародних принципів прозорості та доброчесності.

Ефективна боротьба з корупцією в Україні стикається з низкою серйозних перешкод, які мають як системний, так і ментальний характер. Однією з ключових проблем є нестача політичної волі — тобто реального бажання вищого керівництва країни викорінити корупцію, навіть якщо це вимагає непопулярних рішень або втрати впливу окремих політичних гравців. Часто антикорупційна риторика використовується як елемент піару, тоді як на практиці ті самі чиновники можуть бути зацікавлені у збереженні корупційних потоків.

Іншою вагомою перешкодою є недостатня незалежність правоохоронних органів та судової системи. У багатьох випадках антикорупційні розслідування гальмуються або завершуються безрезультатно через політичний тиск, втручання у справи чи банальну корумпованість самих слідчих і суддів. Це породжує відчуття безкарності, коли високопосадовці залишаються поза межами відповідальності.

Варто також згадати про складнощі з фінансуванням та організацією роботи антикорупційних інституцій. Обмежені ресурси, постійна критика, тиск з боку політиків і повільне оновлення кадрів негативно впливають на їхню ефективність.

Історія створення антикорупційних органів в Україні бере свій початок після подій 2014 року, коли суспільство ініціювало глибокі трансформації, що суттєво вплинули на формування нової системи протидії корупції. Важливим чинником, який посилив цей процес, стали вимоги міжнародної спільноти, а також зобов'язання України в рамках євроінтеграції. Саме тиск з боку партнерів, зокрема Європейського Союзу, став одним із рушіїв інституційного оформлення антикорупційної інфраструктури в державі [39].

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) відповідає насамперед за профілактику. Його діяльність спрямована на моніторинг фінансових декларацій чиновників, виявлення конфлікту інтересів, перевірку доброчесності кандидатів на державні посади, а також формування стандартів етичної поведінки в публічній службі. Завдяки автоматизованим системам перевірки НАЗК створює умови, за яких чиновникам значно складніше приховати незаконні доходи або обійти вимоги законодавства.

Для реалізації антикорупційної політики в Україні НАЗК активно взаємодіє з іншими органами державної влади. Згідно зі статтею 19 Закону України «Про запобігання корупції», визначено перелік суб'єктів, які зобов'язані розробляти та впроваджувати антикорупційні програми. Їх якісна підготовка та належне виконання є основою для побудови ефективної системи запобігання та протидії корупції в усіх сферах діяльності органів влади, що водночас сприяє зростанню довіри з боку громадськості. В умовах повномасштабної війни НАЗК активізує співпрацю з Європейським Союзом у сфері боротьби з корупцією. Під час зустрічі з представниками Європейського управління з питань запобігання зловживанням та шахрайству (OLAF), заступник голови НАЗК А. Вишневський підкреслив, що перемога у війні та євроатлантична інтеграція — вступ до ЄС, ОЕСР і НАТО — є стратегічними пріоритетами для України. В цьому контексті ефективна протидія корупції та шахрайству розглядається як одна з ключових умов досягнення цих цілей [27].

Важливу роль у системі антикорупційних органів відіграє Національне антикорупційне бюро України (НАБУ). У 2014 році, на тлі зростаючого

суспільного запиту на ефективну боротьбу з корупцією, виникла нагальна потреба у створенні спеціалізованого правоохоронного органу. У відповідь на це 14 жовтня 2014 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про Національне антикорупційне бюро України». Разом із Законом «Про запобігання корупції» він став одним із ключових нормативно-правових актів, які започаткували сучасну антикорупційну політику в державі [39].

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) зосереджене на розслідуванні корупційних злочинів, насамперед тих, які вчиняються високопосадовцями, депутатами, суддями та іншими впливовими особами. НАБУ діє як незалежний слідчий орган, наділений повноваженнями щодо оперативно-розшукової діяльності, затримання підозрюваних та передачі справ до суду. Його ефективність значною мірою залежить від оперативності, незалежності та підтримки з боку суспільства.

Вищий антикорупційний суд (ВАКС), своєю чергою, є завершальною ланкою антикорупційного механізму, де розглядаються справи, передані НАБУ. Судді ВАКС пройшли незалежний добір із залученням міжнародних експертів, що підвищило рівень довіри до їхньої неупередженості. Суд здійснює правосуддя у справах про топкорупцію, виносячи вироки, які мають не лише юридичний, а й символічний вплив, демонструючи принцип невідворотності покарання. Цей спеціалізований суд було засновано в межах судової реформи 2016 року, однак фактично свою діяльність він розпочав 5 вересня 2019 року.

1.3 Ступінь наукової розробленості проблематики

Проблема корупції вже тривалий час перебуває в центрі уваги науковців, оскільки її подолання є ключовим чинником ефективного реформування системи державного управління. Корупційні прояви серйозно підривають гарантії законних прав і свобод громадян, які часто стають жертвами зловживань з боку посадовців. Через це формується глибока недовіра до державного апарату, зневага до інституту державної служби, що, у свою чергу, ускладнює взаємодію між громадянами та владою. Подолання цих викликів

передбачає не лише боротьбу з окремими фактами зловживань, а й формування нової управлінської культури, де доброчесність і підзвітність є нормою. Відновлення довіри до державних службовців відкриває шлях до активнішої участі громадян у процесах прийняття рішень, посилення ролі інститутів громадянського суспільства та налагодження ефективної співпраці з органами державної влади й місцевого самоврядування. Саме тому дослідження корупції в контексті державного управління має не лише теоретичне, а й важливе прикладне значення [44].

У науковій літературі поняття хабарництва трактується неоднозначно, що зумовлює існування кількох підходів до його змісту. Одні автори розуміють під хабарництвом лише одержання хабара, інші — як одержання та давання, а деякі — ще й посередництво або навіть провокацію хабара. Таким чином, існує кілька трактувань, які включають від одного до чотирьох елементів: отримання, надання, посередництво та провокація. Ці варіації мають різний обсяг і використовуються залежно від контексту — зокрема, для зручності дослідження окремих аспектів злочинної поведінки у сфері службової діяльності. Однак у межах цього дослідження нас передусім цікавить саме кримінально-правове розуміння терміна «хабарництво», оскільки воно є ключовим для правильної правової кваліфікації відповідних діянь. Одержання хабара розглядається як специфічна, скорочена форма корисливого зловживання владою чи службовим становищем, тому ці явища мають спільні закономірності [25].

Залежно від підходу дослідника, корупція може мати різні визначення — юридичне, політичне, економічне чи соціологічне. У правовому полі вона визначається як сукупність злочинів, передбачених кримінальним законодавством, зокрема хабарництво, зловживання службовим становищем, незаконне збагачення тощо. З політичної точки зору, корупція розглядається як загроза для легітимності влади та стабільності демократичних інститутів. Економісти ж наголошують на тому, що корупція спотворює ринкові

механізми, зменшує інвестиційну привабливість держави та спричиняє втрати для бюджету.

У своїй докторській дисертації «Корупція як соціально-політичний феномен» Є. Невмержицький розглядає корупцію як складне, багатовимірне явище, що глибоко вкорінене в соціально-політичних структурах суспільства [28].

Аналізуючи доктринальний підхід до визначення поняття корупції, варто зазначити, що інтерес науковців до цього явища виник майже одночасно з формуванням держави як суспільного інституту. Впродовж історії окремі прояви корупції часто не лише не засуджувалися, а й сприймалися як прийнятна практика. Навіть у випадках, коли такі дії каралися, покарання зазвичай були м'якими.

Злам у цьому стався у 1810 році, коли Франція, прийнявши Кодекс Наполеона, вперше передбачила сувору відповідальність за корупційні правопорушення — навіть ті, які формально не суперечили службовим обов'язкам. Це стало важливим кроком до визнання корупції серйозною загрозою для довіри суспільства до державної влади. З розвитком сучасного державного управління у XIX столітті зловживання владою з боку посадовців почали трактуватись як серйозне посягання на принципи неупередженості та доброчесності публічної адміністрації. Сьогодні ж огляд наукової літератури свідчить про велику кількість різноманітних визначень терміна «корупція». Це пояснюється тим, що кожна наукова галузь інтерпретує це явище зі своєї перспективи — економіка, соціологія, управлінські науки чи юриспруденція — і відповідно формулює власні дефініції, які відповідають її дослідницькому інструментарію та завданням [42, с.187].

Щодо класифікації, науковці розрізняють кілька основних типів корупції. Фоміна та Кузьменко у своєму дослідженні пропонують багатовимірну класифікацію корупційних відносин, яка охоплює кілька ключових аспектів. Вони виокремлюють різні типи суб'єктів, залучених до корупційних практик — від посадових осіб і підприємців до пересічних громадян. Об'єктами таких

відносин можуть виступати владні повноваження, різноманітні ресурси чи навіть інформація, що має стратегічне значення.

Автори також звертають увагу на рівні прояву корупції — від високого, що пов'язаний із політичною елітою, до середнього та низового, де фігурують державні службовці та місцеві органи влади відповідно. Окрім того, вони розглядають сферовий поділ корупції, відзначаючи її присутність в економічному, політичному та соціальному житті. Така класифікація, на думку авторів, сприяє глибшому розумінню природи корупції й слугує основою для формування ефективних механізмів її подолання [43].

У статті Є. Скулиша та Н. Міняйло «Форми та види корупції: проблеми класифікації» опублікованій у Віснику Національної академії прокуратури України, автори аналізують складність класифікації корупційних проявів та пропонують систематизований підхід до їх розуміння. Автори підкреслюють, що відсутність єдиної класифікації корупційних проявів ускладнює ефективну боротьбу з цим явищем. Вони зазначають, що існуючі підходи часто є фрагментарними та не враховують усі аспекти корупції [37].

У законодавстві часто визначають лише окремі прояви корупції, як-от хабарництво, зловживання владою чи службове підроблення, тоді як ширші, системні її форми, наприклад політичне лобіювання в інтересах приватного бізнесу, можуть залишатися поза правовим полем. Це створює ситуацію, коли значна частина корупційної діяльності формально не вважається злочином, що послаблює боротьбу з нею.

Отже, наукова розробленість теми перебуває на достатньо високому рівні, однак потребує подальшого поглиблення, особливо у сфері практичної реалізації наукових рекомендацій, інтеграції міжнародного досвіду та розвитку нових підходів до оцінки ефективності антикорупційної політики.

У першому розділі розглянуто теоретичні основи явища корупції в системі державного управління. Визначено, що корупція має комплексний характер, виникає як результат взаємодії соціальних, економічних, політичних та правових чинників. Основними причинами корупції є слабкість інституцій,

низький рівень правосвідомості, відсутність ефективного контролю та прозорості в органах влади, а також надмірна концентрація повноважень у посадових осіб. Проаналізовано основні форми корупційної діяльності, зокрема: хабарництво, зловживання службовим становищем, кумівство, розкрадання державного майна та інші прояви незаконної вигоди. Підкреслено, що ці форми можуть мати як відкритий, так і прихований характер.

Розділ також акцентує увагу на важливості чіткого теоретичного розуміння поняття корупції, що є передумовою для розробки ефективної антикорупційної політики. Теоретичне осмислення проблеми дає змогу виявити глибинні причини цього явища та сформулювати комплекс заходів для його подолання на державному рівні.

РОЗДІЛ 2

КОРУПЦІЯ В ОРГАНАХ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ: СТАН І ДОСВІД ПРОТИДІЇ

2.1 Нормативно-правова база боротьби з корупцією

Україна нині перебуває на важливому етапі становлення нової форми державної політики — політики у сфері запобігання та протидії корупції. Враховуючи загальноприйняте розуміння державної політики, доцільно виокремити її специфічний різновид — антикорупційну політику, яку слід розглядати як комплекс політико-правових відносин, нормативних положень, концепцій і поглядів. Цей комплекс виявляється у принципах, напрямках, формах і методах діяльності суб'єктів публічної влади, що реалізується в межах антикорупційної діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування [9, с.24].

У цьому контексті слушною є думка О. Козлова, який наголошує, що ефективність як антикорупційного законодавства, так і відповідної державної політики має оцінюватися на основі конкретних критеріїв. Серед них особливо важливими є якість і цілісність нормативно-правового регулювання, а також відсутність суперечностей між законодавчими актами, що регулюють функціонування органів публічної влади. Не менш значущим є принцип відповідальності органів державної влади за прийняття та практичну дієвість правових актів. Крім того, ефективна антикорупційна політика передбачає послідовність і системність у діяльності як центральних, так і місцевих органів влади, що забезпечує стабільність і передбачуваність у боротьбі з корупцією [38, с.8].

У правовій науці корупція розглядається як порушення правових норм, пов'язане зі зловживанням владними або посадовими повноваженнями в особистих чи корпоративних інтересах. Це поняття охоплює широкий спектр дій, які можуть включати хабарництво, зловживання службовим становищем, незаконне збагачення, службове підроблення, конфлікт інтересів тощо. Основна суть правового розуміння корупції полягає в тому, що посадова особа використовує своє службове становище всупереч інтересам служби та на шкоду державі або суспільству. Етимологічно слово «корупція» походить від поєднання двох латинських термінів: «correi», що позначає участь кількох осіб у зобов'язальних правовідносинах щодо одного предмета або конфлікту, та «rupture» — розрив або порушення. У контексті корупції це тлумачиться як порушення окремими особами встановлених етичних норм, що регулюють суспільні або правові взаємини [2, с.103].

Міжнародно-правові стандарти у сфері боротьби з корупцією формують універсальні підходи, яких дотримуються більшість країн світу у своїй антикорупційній політиці. Вони є результатом співпраці держав у межах міжнародних організацій, таких як ООН, Рада Європи, Європейський Союз та Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), і мають за мету створити єдиний правовий простір, у якому корупція визнається глобальною загрозою і розглядається як така, що потребує скоординованого реагування.

Одним із ключових документів у цій сфері є Конвенція ООН проти корупції (2003 рік), яка зобов'язує держави впроваджувати механізми запобігання, криміналізації корупційних діянь, забезпечення міжнародного співробітництва та повернення активів, отриманих злочинним шляхом. Вона є єдиною універсальною антикорупційною угодою, що охоплює як превентивні заходи, так і покарання за злочини, пов'язані з корупцією [19].

Важливим є також Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999), яка спрямована на уніфікацію кримінального законодавства держав-учасниць та створення ефективної системи правосуддя для розслідування та покарання корупційних правопорушень [21].

Значний вплив на формування стандартів також має Конвенція ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних комерційних операціях, що передбачає криміналізацію корупційних дій за межами національної юрисдикції та зобов'язує компанії й уряди протидіяти міжнародному підкупу [31].

Країни, які прагнуть інтегруватися в європейське правове поле, зокрема Україна, адаптують своє законодавство відповідно до цих стандартів. Участь у зазначених конвенціях і організаціях дозволяє державам не лише отримувати методологічну підтримку, а й забезпечує механізми зовнішнього моніторингу, що стимулює внутрішні реформи та підвищує рівень прозорості.

Закон України «Про запобігання корупції» є базовим нормативно-правовим актом, який визначає правові та організаційні засади запобігання, виявлення та протидії корупції в Україні. Він був ухвалений у 2014 році як частина масштабної антикорупційної реформи та набув чинності 26 квітня 2015 року. Закон став ключовим інструментом у формуванні сучасної антикорупційної політики держави та започаткував нову модель державного контролю за доброчесністю публічної служби. Документ встановлює перелік осіб, які є суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення, і визначає для них конкретні зобов'язання. Серед них — обов'язкове подання щорічних електронних декларацій, уникнення конфлікту інтересів, дотримання стандартів етичної поведінки, а також відкритість у питаннях фінансової та майнової звітності. Закон закріплює процедури внутрішнього контролю, а також зобов'язує державні установи впроваджувати антикорупційні програми та проводити навчання для своїх працівників. Закон України «Про запобігання корупції» виконує не лише нормативну, а й виховну функцію, спрямовану на зміну поведінкових моделей як серед посадовців, так і серед громадян [33].

Кримінальний кодекс України відіграє ключову роль у регулюванні відповідальності за корупційні правопорушення, встановлюючи конкретні склади злочинів, санкції за їх вчинення та межі кримінального переслідування. У його структурі передбачено низку статей, які безпосередньо спрямовані на

боротьбу з корупцією, зокрема в частині зловживання владою, службовими повноваженнями, отримання неправомірної вигоди (хабарництво), підкупу, комерційного підкупу та службового підроблення. Основні норми, що регламентують відповідальність за корупційні злочини, зосереджені у розділі XVII Кримінального кодексу України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Найбільш типовими злочинами є зловживання службовим становищем (ст. 364), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368), надання такої вигоди (ст. 369) та підкуп службової особи юридичної особи приватного права (ст. 368-3, 368-4). Санкції за ці злочини можуть варіюватися — від штрафів і позбавлення права обіймати певні посади до тривалих строків позбавлення волі з конфіскацією майна. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України», ухвалений 14 жовтня 2014 року, став одним із ключових нормативних актів, що започаткували новий етап у боротьбі з корупцією в Україні. Цей закон визначає правовий статус, завдання, функції та повноваження НАБУ. Згідно з законом, НАБУ є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який діє незалежно від інших державних структур і підзвітний лише Президенту України та Верховній Раді. Одним із важливих елементів є співпраця НАБУ з Вищим антикорупційним судом, що забезпечує незалежне судове провадження у справах, які розслідує Бюро [34].

Отже, нормативно-правове регулювання антикорупційної діяльності в Україні є багаторівневим і включає не лише закони, але й цілу систему підзаконних актів, які забезпечують практичну реалізацію політики доброчесності в усіх сферах публічного управління.

2.2 Стан корупції в державному управлінні

Корупція в Україні має глибокі об'єктивні корені. Після розпаду СРСР відбулося руйнування старої системи управління, а нова ще тривалий час

залишалася нестабільною. Часті реорганізації, невизначеність повноважень і відсутність стабільного державного апарату створили сприятливе середовище для зловживань. Одним із ключових чинників став масштабний перерозподіл державної власності, що супроводжувався численними махінаціями.

Занепад економіки, скорочення виробництва й затримки із зарплатами сприяли корупційним настроям, особливо серед держслужбовців. Зі зростанням тіньової економіки держава втрачала контроль над значною частиною фінансів, що у свою чергу призводило до недофінансування бюджету, соціальної напруги й послаблення механізмів нагляду. Брак чіткої правової бази та суперечливе законодавство ще більше ускладнили ситуацію.

У результаті колишні члени Комуністичної партії опинилися на керівних посадах у новоутворених державних структурах, що створило умови для масштабного перерозподілу державного майна та трансформації влади на інструмент особистого збагачення [9].

Установи нової української держави фактично наслідували радянську модель розподілу, хоча змінився сам предмет контролю: замість продукції та соціальних пільг мова вже йшла про вплив на процеси приватизації, розподіл вигідних державних замовлень і доступ до пільгових кредитів. Таким чином, у нових умовах збереглися старі підходи, що сприяли формуванню стійких корупційних практик у системі влади.

Згідно з аналітичним звітом НАЗК, 79,4% громадян вважають корупцію дуже серйозною проблемою, що на 7,8 відсоткових пунктів більше, ніж у 2023 році. Серед представників бізнесу цей показник становить 76,0%, що також свідчить про зростання занепокоєння щодо корупції. Більше половини респондентів (61,2%) вважають корупцію дуже поширеною в Україні, що є найвищим показником з 2021 року [20, с.19].

Процвітання корупції на всіх рівнях суспільного життя — це тривожне явище, яке свідчить про системну вразливість держави, слабкість інституцій і відсутність ефективного громадського контролю. Коли корупція проникає у всі сфери — від побутової взаємодії громадянина з держслужбовцем до найвищих

рівнів політики та бізнесу — вона перестає бути лише юридичною проблемою і перетворюється на соціальну норму [18].

На економічному рівні корупція викривляє ринкові механізми, знижує інвестиційну привабливість країни та гальмує економічне зростання. Коли державні контракти розподіляються не за принципом ефективності чи якості, а через хабарі або зв'язки, ресурси витрачаються нераціонально. Це веде до втрат бюджету, зменшення доходів держави та погіршення умов для розвитку малого й середнього бізнесу, який не може конкурувати з «наближеними» структурами. Корупція також спонукає бізнес до «тінізації», тобто ведення діяльності поза офіційним обліком, що додатково зменшує податкові надходження.

Соціальні наслідки проявляються в поглибленні нерівності, втраті довіри до інституцій та деморалізації суспільства. Люди, які не мають доступу до корупційних каналів, опиняються у значно гірших умовах щодо отримання послуг, захисту своїх прав чи професійної реалізації. Це породжує почуття несправедливості, зневіру в можливість чесної конкуренції, особливо серед молоді, що призводить до «відтоку мізків» і зниження рівня громадської активності.

С. Верстюк підкреслює, що сама поява корупції тісно пов'язана з існуванням держави як суспільного інституту, а особливо активно вона розвивається тоді, коли державні функції реалізуються неефективно. Така неефективність, на його думку, створює сприятливі умови для поширення корупційних практик [33].

У свою чергу, В. Гвоздецький зазначає, що в органах державної влади найбільш поширеними формами корупційних порушень є низка зловживань, пов'язаних із використанням владних повноважень. До них, зокрема, належить відмова у наданні інформації фізичним або юридичним особам, яку вони мають право отримати згідно із законодавством, свідоме зволікання або викривлення даних. Також фіксуються випадки незаконного лобіювання інтересів учасників державних закупівель, надання переваг окремим особам або компаніям у

процесі розробки нормативно-правових актів, а також отримання неправомірної вигоди у вигляді матеріальних благ, послуг чи пільг. Крім того, чиновники нерідко зловживають своїм службовим становищем, сприяючи веденню підприємницької діяльності або отриманню фінансової допомоги (субсидій, дотацій, кредитів) окремими суб'єктами в обмін на особисту вигоду. Така практика підриває принципи рівності та законності у сфері публічного управління і свідчить про глибоку вкоріненість корупції в державних механізмах [6, с.168].

Корупція безпосередньо впливає на зниження якості надання державних послуг, перетворюючи сферу публічного управління на простір нерівності, неефективності та несправедливості. Коли рішення ухвалюються не на основі закону, а через особисті домовленості, хабарі чи зв'язки, доступ до послуг стає вибіркоким — одні отримують переваги, інші залишаються поза увагою.

У такій ситуації втрачається головний принцип публічного адміністрування — рівність громадян перед державою. Людина, яка не готова або не спроможна «платити», ризикує залишитися без медичної допомоги, якісної освіти, соціального захисту чи адміністративного сервісу, що має бути гарантованим. Це особливо критично в умовах війни чи соціальної нестабільності, коли держава зобов'язана діяти ефективно й справедливо.

Крім того, корупційні практики призводять до того, що на посади потрапляють некомпетентні люди — не за професійними критеріями, а за «домовленістю». Це погіршує якість рішень і виконавської дисципліни, а також руйнує внутрішню мотивацію сумлінних працівників, які опиняються у менш вигідному становищі.

Ще одним наслідком є марнотратство ресурсів. Коли частина бюджету осідає в кишенях корумпованих чиновників, послуги фінансуються за залишковим принципом, а їхнє виконання часто є формальним або неякісним. Громадяни змушені звертатися повторно, втрачати час, ресурси та довіру до держави.

Результати масштабного дослідження, проведеного в чотирьох європейських країнах — Україні, Болгарії, Словаччині та Чехії — які проходять схожий шлях пострадянської трансформації, засвідчили, що явища вимагання та часті пропозиції від громадян суттєво впливають на поширення хабарництва та сприяють формуванню стабільних, самовідтворюваних корупційних практик. Дослідники виявили, що ймовірність надання грошей або цінних подарунків з боку клієнтів зростала на 28%, а дрібних подарунків — на 37% у випадках, коли чиновники відкрито вимагали винагороду. Водночас, посадовці на 22% частіше погоджувалися брати великі хабарі та на 41% частіше — дрібні подарунки, якщо регулярно отримували такі пропозиції від громадян. [26].

2.3 Заходи протидії корупції

У жовтні 2014 року в Україні було ухвалено низку антикорупційних законів, які дослідники вважають однією з найбільш масштабних і комплексних реформ у цій сфері. Завдяки цьому було створено правову й організаційну базу для боротьби з корупцією. Крім того, Україна ратифікувала та впровадила низку міжнародних договорів і стандартів у цій галузі, а також прийняла важливі стратегічні документи, зокрема Антикорупційну стратегію на 2014–2017 роки та її наступницю — стратегію на 2021–2025 роки. Для їх реалізації були розроблені й відповідні нормативно-правові акти, зокрема Державна програма щодо впровадження засад державної антикорупційної політики на 2015–2017 роки. Втім, аналіз виконання цих документів засвідчує, що їх практична реалізація далека від очікуваної ефективності. Попри заплановані зміни, антикорупційна реформа здебільшого не привела до суттєвого зниження проявів корупції, не забезпечила сталого утвердження стандартів доброчесності серед представників влади та бізнесу, а також не мінімізувала корупційні ризики. Залишається проблемною і прозорість роботи органів влади та їх підзвітність перед громадянами. Парадоксально, але незважаючи на формальне впорядкування антикорупційної політики та її нормативне вдосконалення, це не

дало відчутного зменшення рівня корупції чи ризиків, пов'язаних із нею [15, с.73].

Варто підкреслити, що рівень сприйняття корупції не слід ототожнювати з фактичним рівнем корупції. На сьогодні існує низка індикаторів для вимірювання корупції як у різних галузях, так і на загальнодержавному рівні. Найбільш універсальним та визнаним у світі є «Індекс сприйняття корупції» (Corruption Perceptions Index), який укладається незалежною міжнародною організацією. Завдяки цьому методологія вважається об'єктивною та неупередженою, оскільки вона оцінює готовність держави протистояти корупційним проявам загалом, а також у межах державного апарату. У 2015 році, коли Україна здійснила суттєвий крок уперед у боротьбі з корупцією, вона піднялася на 130-те місце зі 168 у світовому рейтингу, покращивши свої позиції порівняно з 2014 роком, коли займала 142-гу сходинку з 175 можливих. За словами міжнародних експертів, таке незначне, але позитивне зрушення стало можливим завдяки посиленому суспільному засудженню корупційних дій, створенню спеціалізованих антикорупційних органів і розвитку руху викривачів корупції. Загальне покращення позицій України в індексі за останні шість років здебільшого пояснюється зростанням критичності суспільства щодо осіб, причетних до корупції [10, с.198].

Міжнародна організація *Transparency International* окреслила три стратегічні напрями, реалізація яких у 2024 році має сприяти зменшенню рівня корупції та відновленню довіри громадян до державних інституцій. Першочергову увагу пропонується приділити підвищенню ефективності антикорупційної боротьби. Зокрема, йдеться про посилення кадрового потенціалу ключових органів — НАБУ, Вищого антикорупційного суду та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Це передбачає проведення чесного, прозорого конкурсного добору відповідно до критеріїв доброчесності. Поряд із цим, нагальною є реформа судово-експертної служби, що має забезпечити стабільний і якісний доступ до експертних знань під час розслідувань складних корупційних справ. Також необхідно усунути

законодавчі суперечності в Кримінальному кодексі й гарантувати, щоб судові розгляди у справах щодо топкорупції відбувалися у розумні строки. Другий напрямок — це ефективне використання активів, вилучених у корупціонерів і осіб, пов'язаних з російською агресією. З цією метою варто оновити процедури відбору керівництва Агентства з розшуку та менеджменту активів, провести незалежний аудит його діяльності, а також вдосконалити механізми управління та продажу майна. Йдеться також про приведення українського законодавства у відповідність до міжнародних норм, що стосуються конфіскації активів. Додатково пропонується запровадити кримінальну відповідальність за спроби обійти санкції, а також посилити процедури блокування проросійських активів, аби ефективно запобігати їх незаконному використанню. Третій рекомендований крок стосується реформи Рахункової палати та Державної аудиторської служби. Зокрема, пропонується підготувати та ухвалити законодавчі зміни, які модернізують інституційну структуру Рахункової палати й забезпечать прозорий відбір її членів. До моменту законодавчого оновлення органу рекомендується призупинити процеси призначення на вакантні посади. Щодо Державної аудиторської служби, *Transparency International* радить змістити акцент з постфактум контролю на превентивний аудит державних закупівель, щоби порушення виявлялися до підписання угод, що дасть змогу уникнути значних збитків для бюджету. Усі ці заходи, в комплексі, мають на меті не лише зменшення корупційних ризиків, а й відновлення дієздатності державних інституцій, підвищення їхньої прозорості, підзвітності та легітимності в очах суспільства [13].

Превентивні заходи є основою ефективної антикорупційної політики, оскільки спрямовані не лише на виявлення вже скоєних правопорушень, а насамперед — на попередження їхнього виникнення. Одним із ключових елементів такої профілактики є система електронного декларування. Вона зобов'язує публічних службовців подавати відкриту та деталізовану інформацію про свої доходи, майно, фінансові зобов'язання та активи членів родини. Це дозволяє не лише суспільству, а й відповідним органам контролю

відстежувати рівень доброчесності посадовців та своєчасно виявляти невідповідності між задекларованим і фактичним способом життя.

Іншим важливим запобіжником корупції є врегулювання конфлікту інтересів. Під цим розуміється ситуація, коли особисті інтереси посадовця можуть вплинути на об'єктивність чи неупередженість виконання ним службових обов'язків. Законодавство передбачає обов'язок повідомляти про наявність потенційного конфлікту, а також утримуватися від участі в ухваленні рішень, де така ситуація наявна. Дотримання цих вимог дозволяє зменшити ризик ухвалення рішень на користь окремих осіб чи компаній всупереч інтересам держави чи громади.

Також надзвичайно важливим аспектом превентивної політики є контроль за витратами державних службовців. Це включає аналіз стилю життя, перевірку великих покупок, витрат на нерухомість чи автомобілі, а також фінансових операцій, які можуть свідчити про незаконне збагачення. У поєднанні з електронним декларуванням, такий контроль формує чіткий сигнал суспільству: посадова особа не лише зобов'язана бути доброчесною, а й має доводити це через прозорість своїх дій і фінансової поведінки.

Аналізуючи сучасні тенденції поширення корупції у світі, можна дійти висновку, що вона залишається однією з найгостріших проблем для більшості держав. На сьогодні всі країни умовно можна поділити на дві великі групи: ті, які змогли виробити ефективні механізми протидії корупції, та ті, де корупція досі становить серйозну загрозу як для розвитку державних інституцій, так і для добробуту громадян. До числа країн з найнижчим рівнем корупції традиційно належать ті держави, які входять у першу двадцятку міжнародних рейтингів за Індексом сприйняття корупції. Серед них — Фінляндія, Данія, Нова Зеландія, Ісландія, Сінгапур, Швеція, Канада, Нідерланди, Люксембург, Норвегія, Австралія, Швейцарія, Японія, Ізраїль та інші. Їх об'єднує наявність чітко сформованої антикорупційної стратегії на рівні державної політики. Особливістю антикорупційного підходу в цих країнах є те, що корупція сприймається не лише як адміністративне правопорушення, а як комплексна

загроза національній безпеці. Вона розглядається як проблема як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, що потребує системного реагування. Тому антикорупційні заходи в цих державах є масштабними, постійними та інституційно закріпленими — зазвичай вони інтегровані в роботу судової системи, органів контролю, правоохоронних структур та освітніх ініціатив. Завдяки такій цілісній політиці країни з високим рівнем доброчесності демонструють не лише стабільне економічне зростання, а й високий рівень довіри громадян до державних інституцій, що є фундаментом для сталого розвитку [40].

Однією з основних проблем є розрив між нормативною базою та реальним виконанням законів. Багато положень, які формально були імplementовані у національне законодавство, залишаються декларативними або функціонують фрагментарно. Закони ухвалюються, але належне впровадження гальмується через брак політичної волі, супротив окремих груп впливу та формальний підхід до реформ.

Крім того, значну роль відіграє низький рівень інституційної спроможності. Антикорупційні органи нерідко стикаються з браком ресурсів, недостатнім кадровим потенціалом або залежністю від політичної кон'юнктури. У цьому контексті важливою перешкодою залишається проблема незалежності судової влади, яка є критичною для забезпечення справедливого розгляду справ, пов'язаних із топкорупцією.

Не менш вагомою є відсутність послідовності та системності в реалізації реформ. Часті зміни законодавства, несумісність окремих положень, спроби "ручного керування" процесами призводять до правової невизначеності та знижують довіру до антикорупційної системи як серед громадян, так і з боку міжнародних партнерів.

Ще одним чинником є спротив з боку чиновників і політичної еліти, які часто бачать у впровадженні міжнародних стандартів загрозу для власних корупційних практик і доступу до публічних ресурсів. Це призводить до

саботажу реформ, спроб дискредитації незалежних органів або обмеження їх повноважень.

Отже, для досягнення реальних результатів необхідна глибша інтеграція міжнародних стандартів, систематичне вдосконалення законодавчої бази та залучення громадськості до контролю за діяльністю влади. Успішна антикорупційна політика можлива лише за умов політичної волі, послідовності дій та формування культури нетерпимості до корупції на всіх рівнях суспільного життя.

У другому розділі проаналізовано сучасний стан корупції в органах державного управління, визначено її масштаби, динаміку та вплив на суспільство. Встановлено, що, незважаючи на запровадження ряду реформ, рівень корупції в державному секторі залишається високим, особливо в сферах публічних закупівель, судочинства, земельних відносин та роботи правоохоронних органів. Окрему увагу приділено важливості формування антикорупційної культури, що включає нетерпимість до корупційної поведінки як на рівні держави, так і окремих громадян. Таким чином, розділ демонструє складність і багатовимірність проблеми, а також необхідність комплексного підходу до її вирішення.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

3.1 Запобігання передумовам корупції та її стримування

З'ясовано, що в процесі реалізації антикорупційної політики в Україні виникає ряд суттєвих проблем. Серед основних бар'єрів — неузгодженість дій органів публічної влади, конфлікти в їхніх повноваженнях, відсутність чітких критеріїв для оцінки ефективності заходів, а також нестача політичної волі для здійснення реальних змін. До цього додаються низький рівень наукового супроводу антикорупційної політики, недоліки у функціонуванні спеціалізованих інституцій, кадрова нестабільність та слабка координація із міжнародними і європейськими структурами у сфері боротьби з корупцією [15].

Превентивна політика відіграє ключову роль у протидії корупції, оскільки вона спрямована на створення умов, за яких сама можливість зловживання владою або посадовими повноваженнями стає мінімально ймовірною. На відміну від каральних заходів, що реагують на вже скоєне правопорушення, превентивні механізми мають випереджувальний характер і покликані усунути причини, що сприяють виникненню корупції.

Центральним елементом такої політики є формування системи запобігання, яка охоплює електронне декларування доходів, врегулювання конфлікту інтересів, контроль за фінансовими витратами публічних службовців, прозорість процедур державних закупівель та кадрових призначень. Впровадження відкритих реєстрів, цифрових інструментів управління та регулярної звітності — усе це посилює відповідальність посадовців і зменшує простір для зловживань.

Особливе значення мають внутрішні політики установ і організацій, які забезпечують своєчасне виявлення потенційних ризиків: наприклад, антикорупційні програми, механізми захисту викривачів, етичні кодекси. Усі ці інструменти сприяють зміцненню довіри громадян до влади, бо показують готовність держави діяти не лише репресивно, а й конструктивно — через випередження, прозорість і відкритість.

Електронне врядування відіграє важливу роль у зміцненні прозорості та підзвітності діяльності державних органів, що безпосередньо сприяє зменшенню корупційних ризиків. Цей ефект забезпечується завдяки автоматизованим процесам надання державних послуг, цифровізації системи публічних закупівель і відкритому доступу громадян до інформації про роботу органів влади.

Як зазначає Вінникова, процеси глобалізації спричинили поширення корупційних схем за межі національних кордонів, що призвело до транснаціонального характеру цих практик. Утім, водночас цифрові інструменти відкривають нові можливості для ефективної протидії корупції. Зокрема, перспективними є технології штучного інтелекту (ШІ) та блокчейн, які здатні забезпечити прозорість операцій і автоматизовану аналітику ризиків. Проте широке впровадження ШІ у цій сфері наразі стримується відсутністю міжнародно узгоджених правил щодо доступу до даних, що ускладнює ефективне застосування технологій на глобальному рівні [4].

Реформування системи державної служби та службової етики є одним із ключових чинників у запобіганні корупції, оскільки саме державні службовці часто виступають безпосередніми учасниками публічного управління й ухвалення рішень. Ефективна реформа передбачає не лише зміну структур чи впровадження нових процедур, а насамперед — формування якісно нового типу публічної служби, заснованої на професіоналізмі, доброчесності та відповідальності.

Оновлення кадрової політики, запровадження прозорих конкурсів на посади, регулярне підвищення кваліфікації та мотивація працівників є

важливими елементами цієї реформи. Водночас не менш значущим є розвиток етичної інфраструктури державної служби — чіткі кодекси поведінки, механізми запобігання конфлікту інтересів, можливість консультування з етичних питань та наявність внутрішніх уповноважених осіб, відповідальних за дотримання стандартів доброчесності.

Службова етика повинна стати не просто формальним набором правил, а частиною професійної культури державного службовця. Це передбачає неухильне дотримання принципів неупередженості, прозорості, орієнтації на публічний інтерес. Зрештою, лише за умови створення умов, де доброчесна поведінка є стандартом, а не винятком, система державної служби здатна протидіяти корупції не лише реактивно, а й системно та на випередження.

Удосконалення процедур прозорості та доступу до публічної інформації є одним із найважливіших інструментів протидії корупції, оскільки воно забезпечує відкритість діяльності органів влади для громадськості. Коли суспільство має змогу вільно отримувати інформацію про рішення, бюджети, закупівлі чи розподіл ресурсів, можливості для зловживань значно зменшуються, а рівень громадського контролю зростає.

Також необхідно забезпечити відповідальність посадовців за відмову у наданні відкритої інформації або за її викривлення. Законодавча вимога до органів влади не лише відповідати на запити, але й ініціативно публікувати важливу для суспільства інформацію — це ще один важливий крок до побудови прозорої держави.

Однією з основних причин повної відсутності відкритих даних в Україні є складність передумов для ефективного контролю за використанням інформації, нераціональний розподіл як приватних, так і державних інвестицій, а також несприятливий інвестиційний клімат. Усе це свідчить про неспроможність держави здійснювати належний нагляд за суб'єктами господарювання, інформація про яких не може бути представлена у форматі відкритих даних. Аналіз організації внутрішнього аудиту з позиції прозорості та відкритості відповідно до чинного законодавства свідчить про те, що ця сфера ще не набула

статусу повноцінного інституту, який би був стабільно інтегрований у систему державних фінансів. Водночас можна стверджувати, що з визнанням необхідності внутрішнього аудиту поступово з'являтимуться і точніші правові механізми його регулювання. У перспективі можливе створення окремого нормативного акта, який комплексно визначатиме засади функціонування внутрішнього аудиту в державному секторі України [11].

Система відповідальності та невідворотності покарання є центральним елементом у боротьбі з корупцією, оскільки саме вона формує у посадових осіб усвідомлення реальних наслідків за порушення закону. Коли особа, що вчинила корупційне правопорушення, несе чітко визначену, невідворотну й справедливу відповідальність — це виконує не лише каральну, а й потужну превентивну функцію.

Ефективність такої системи залежить від цілого комплексу чинників. По-перше, необхідна наявність чіткого, узгодженого законодавства, яке не лише визначає види корупційних діянь, але й встановлює адекватні санкції — як адміністративні, так і кримінальні. По-друге, важливо забезпечити незалежність і професіоналізм правоохоронних та судових органів, щоб забезпечити об'єктивність розслідувань і вироків. Якщо чиновники, політики або підприємці знають, що навіть при розкритті злочину вони можуть уникнути відповідальності через судову тяганину, політичний тиск чи корупцію всередині самої системи — це знецінює всю антикорупційну політику.

Ключовим фактором є також швидкість розгляду справ. Невиправдані затримки, перенесення розглядів і непрозорі процеси нівелюють довіру до системи правосуддя. Публічність процесів і відкритий доступ громадськості до інформації про хід і результати розслідувань — ще один інструмент посилення відповідальності. Саме прозорість у прийнятті рішень і в їх виконанні гарантує, що покарання не буде вибіркоvim чи умовним.

Роль викривачів, журналістських розслідувань та громадського контролю в антикорупційній системі є не лише допоміжною, а часто вирішальною — саме ці інструменти забезпечують зворотний зв'язок між суспільством і владою,

виявляючи порушення, які можуть залишитися непоміченими в межах офіційних процедур.

Викривач — це не донощик і не “стукач” у звичному стереотипному розумінні, а відповідальний громадянин, який діє в інтересах суспільства та виступає важливою частиною механізму попередження зловживань. Він є своєрідним «вартовим» публічного добра, людиною, яка не мовчить про корупцію чи порушення, а сигналізує про небезпеку, щоб захистити суспільство. Цікаво, що англійський термін *"whistleblower"* перекладається буквально як «той, хто дме в свисток», тобто подає сигнал тривоги, як арбітр на полі чи охоронець порядку. Такий образ точно передає суть ролі викривача — привернути увагу до проблеми до того, як вона переросте у масштабну шкоду. У різних країнах світу ставлення до викривачів корупції суттєво відрізняється. У деяких державах вони допомагають зберегти для бюджету мільярди доларів, тоді як в інших, зокрема в Україні, культура викриття корупційних правопорушень лише починає формуватися. У країнах із обмеженою свободою преси та корумпованою судовою системою викривачі часто опиняються під загрозою. Водночас їхня діяльність є надзвичайно важливою, адже інститут викривачів виконує роль бар'єра, що стримує розвиток і поширення корупції. Якщо звичайні люди перестануть замовчувати факти корупції, які вони помічають — на роботі, під час волонтерської діяльності або у взаємодії з партнерами — потенційний правопорушник змушений буде серйозно замислитися, перш ніж скоїти незаконний вчинок. Викриті факти сприятимуть зростанню суспільного несприйняття корупції, підвищенню прозорості в публічному секторі та зміцненню економіки держави. [14, с.14].

Журналістські розслідування виконують не менше значущу функцію. Незалежні ЗМІ, аналітичні центри та розслідувальні проєкти — як-от Bihus.Info, «Слідство.Інфо», «Схеми» — систематично викривають схеми зловживань, відслідковують розподіл державних коштів, перевіряють декларації посадовців. Саме журналісти першими порушують суспільно важливі теми, виводячи корупцію на рівень публічного обговорення. Вони

формують громадську думку, підвищують тиск на владу і змушують офіційні структури реагувати.

Громадський контроль, у свою чергу, забезпечує постійний нагляд за діяльністю державних інституцій з боку суспільства. Це включає участь у громадських радах, антикорупційних наглядових комісіях, ініціативах щодо моніторингу державних закупівель або витрат бюджету. Такий контроль має бути інституційно підтриманий державою, але діяти незалежно від неї — лише тоді він є ефективним інструментом стримування зловживань.

У цілому, боротьба з корупцією в Україні є складним і багатогранним завданням, що потребує не фрагментарних рішень, а цілісного, стратегічного підходу. Її ефективна реалізація можлива лише за умови активної співпраці всіх зацікавлених сторін — органів державної влади, інститутів громадянського суспільства, міжнародних партнерів та бізнесу. Спільні дії в цьому напрямі відкривають шлях до побудови прозорої, відповідальної та демократичної держави, в якій не буде місця корупції, а довіра до влади поступово відновлюватиметься [23].

3.2 Врахування світового досвіду боротьби з корупцією

Міжнародний досвід протидії корупції демонструє, що ефективна боротьба з цим явищем вимагає системного підходу, політичної волі та тісної взаємодії між державою, громадянським суспільством і міжнародними інституціями. У багатьох країнах світу були напрацьовані моделі, які можуть слугувати прикладом для України.

Дослідження зарубіжного досвіду боротьби з корупцією, що ґрунтується на аналізі різних джерел, дає змогу виокремити дві ключові моделі антикорупційної політики. Перша — це вертикальна модель швидкого реагування, яка характерна для таких країн, як Сінгапур, Японія, Південна Корея та Китай. Вона передбачає централізовані, рішучі дії, спрямовані на досягнення швидких результатів. Метою є не повне викорінення корупції, а зменшення її до рівня, який вважається прийнятним для держави та

суспільства. Друга — горизонтальна стратегія, що передбачає поступову та системну протидію корупції на основі довготривалих стимулів. Ця модель, притаманна Швеції, Данії, Фінляндії та Нідерландам, акцентує увагу на формуванні культури доброчесності, підвищенні прозорості та послідовному зміцненні інституцій [40].

Одним із найвідоміших зразків є досвід Сингапуру, де боротьба з корупцією була зведена в ранг державної стратегії ще у 1960-х роках. У країні створили незалежне антикорупційне бюро, значно підвищили зарплати держслужбовцям, запровадили суворий контроль за витратами посадовців та забезпечили невідворотність покарання [41].

Нині ця держава стабільно посідає місце серед найменш корумпованих у світі поряд із такими країнами, як Данія, Фінляндія, Швеція, Нідерланди, Ізраїль, Канада, Люксембург, Нова Зеландія, Норвегія та Австралія. Однак на шляху до нинішніх досягнень уряд незалежного Сінгапуру зіткнувся з низкою серйозних викликів. Антикорупційне законодавство того часу було неефективним: воно не охоплювало значну частину корупційних правопорушень, а правоохоронні органи мали обмежені повноваження, що ускладнювало їхню роботу. Додаткову проблему становила складність доведення фактів корупції, адже значна частина чиновників сама була залучена до корупційних схем, а правова база не сприяла ефективному переслідуванню таких діянь. Уряд Сінгапуру усвідомив, що подолання корупції є критично важливим завданням для майбутнього країни. Саме тому одним із ключових кроків стало створення спеціального органу — Бюро з розслідування випадків корупції, яке отримало як політичну, так і функціональну незалежність. Цей орган став центральним інструментом у системній та безкомпромісній боротьбі з корупцією [35].

Досвід країн Центральної та Східної Європи, зокрема Польщі, Чехії та Литви, свідчить про важливість євроінтеграції як чинника, що стимулює держави впроваджувати антикорупційні реформи, гармонізувати законодавство

із європейськими стандартами, створювати незалежні інституції та посилювати відповідальність посадовців.

Групу держав проти корупції (GRECO – Group of States against Corruption) було засновано у 1999 році Радою Європи з метою здійснення нагляду за тим, як держави дотримуються антикорупційних стандартів цієї організації. Членство в GRECO ґрунтується на розширеній частковій угоді, до якої можуть приєднатися не лише країни – члени Ради Європи. Будь-яка держава, що брала участь у розробці цієї угоди, має право стати учасником GRECO, надіславши відповідне повідомлення Генеральному секретарю Ради Європи [46].

Основні напрями діяльності GRECO включають:

- оцінку дотримання державами антикорупційних стандартів Ради Європи;
- сприяння впровадженню необхідних законодавчих, інституційних та практичних змін;
- створення платформи для обміну кращими практиками у сфері запобігання та протидії корупції.

Всесвітня організація парламентарів проти корупції (GOPAC – Global Organization of Parliamentarians Against Corruption) є міжнародною коаліцією законодавців, об'єднаних спільною метою – протидіяти корупції, сприяти розвитку демократії та утвердженню верховенства права. Особливістю GOPAC є її статус єдиної у світі глобальної мережі парламентаріїв, що спеціалізується виключно на боротьбі з корупцією. У складі організації – представники понад 50 країн з усіх континентів, серед яких є як чинні, так і колишні парламентарі, а також ті, кому з різних причин було відмовлено в праві обіймати посаду. Організація діє за унікальною структурною моделлю: ключові напрямки роботи реалізуються через Глобальні цільові групи, сформовані на основі ініціатив від членів організації через регіональні представництва. Ці групи просувають обрані теми на міжнародному рівні. Своєю чергою, керівні органи GOPAC та її Глобальний секретаріат забезпечують підтримку через розробку методичних матеріалів, проведення навчальних семінарів і зміцнення інституційного потенціалу парламентарів у всьому світі. Завдяки цим

механізмам ГОРАС активно сприяє реалізації законодавчих та наглядових реформ у національних парламентах, допомагаючи викривати корупцію, підвищувати прозорість державного управління та формувати ефективну, підзвітну громадянам систему влади. [30, с.25-26].

У багатьох країнах світу боротьба з корупцією базується на поєднанні законодавчих та інституційних механізмів, які формують цілісну й ефективну систему. Успішні держави впровадили незалежні антикорупційні агентства або підрозділи, наділені реальними повноваженнями для розслідування та переслідування корупційних злочинів. Такі органи діють автономно від виконавчої влади, що гарантує їхню неупередженість.

Водночас країни впроваджують механізми прозорості через відкриті державні реєстри, електронні платформи для державних закупівель і цифрову звітність. Такі інструменти дозволяють зменшити прямий контакт між чиновником і громадянином, що істотно знижує ризик корупційних зловживань.

Урахування світового досвіду дозволяє Україні не лише модернізувати свою антикорупційну інфраструктуру, а й будувати суспільство, де корупція не є нормою, а винятком, що жорстко засуджується як законом, так і громадською думкою. У третьому розділі розглянуто стратегічні напрями та перспективи боротьби з корупцією в системі державного управління. Основну увагу зосереджено на необхідності переходу від реактивних заходів до превентивної політики, що передбачає усунення умов для виникнення корупційних проявів. Окреслено перспективи цифровізації державних процесів, впровадження електронного урядування, автоматизації послуг і зменшення контакту між громадянами та чиновниками як ефективного засобу зниження корупційних ризиків. Підкреслено важливість розвитку правової культури, етичних стандартів державної служби та інституту викривачів корупції.

Наголошено, що запорукою успішної боротьби з корупцією є забезпечення прозорості та підзвітності органів влади, удосконалення

законодавства, підвищення професійного рівня державних службовців, а також активна участь громадськості в контролі за владою. Розділ засвідчує, що лише комплексне реформування управлінських процесів і послідовне втілення антикорупційної стратегії здатні створити дієву систему запобігання корупції у майбутньому.

ВИСНОВКИ

Корупція є складним багатогранним явищем, яке має глибокі соціальні, економічні та політичні корені. Вона не лише підриває легітимність державної влади, а й гальмує розвиток суспільства, знижує ефективність управлінських рішень і призводить до втрати довіри громадян до інституцій.

В основі виникнення корупції в державному управлінні лежить низка взаємопов'язаних чинників: недосконалість законодавства, низький рівень прозорості та підзвітності владних структур, слабкий контроль з боку громадянського суспільства, нерозвиненість механізмів внутрішнього і зовнішнього аудиту, а також вплив особистих інтересів посадових осіб на прийняття рішень. Особливу роль відіграє й соціально-культурне середовище, в якому корупційна практика іноді сприймається як «нормальна» форма взаємодії.

Визначення природи корупції, її джерел та рушіїв дозволяє не лише краще розуміти масштаби проблеми, але й створювати дієві стратегії її запобігання. Для України, як і для інших країн, подолання корупції має стати пріоритетом державної політики, що потребує комплексного підходу: удосконалення правової бази, створення ефективних інституцій, зміцнення демократичних принципів управління та залучення громадян до процесу контролю за владою. Тільки в такий спосіб можливо досягти реального прогресу в забезпеченні прозорості, справедливості й довіри до державних структур.

У процесі дослідження теми запобіжних дій проти корупції стає очевидним, що ефективна протидія цьому явищу можлива лише за умови комплексного підходу, який охоплює як законодавчі ініціативи, так і реальні управлінські механізми. Запобігання корупції не обмежується лише покаранням за вже скоєні злочини — головна мета полягає у створенні таких умов, за яких

виникнення корупційних практик стає надзвичайно складним або навіть неможливим.

Ключову роль у цьому процесі відіграє прозорість діяльності органів влади, громадський контроль, незалежність антикорупційних структур та формування доброчесної політичної й правової культури. Світовий досвід переконливо демонструє, що системна та наполеглива робота в цьому напрямі дає результат: ті країни, які зуміли забезпечити відкритість, підзвітність та невідворотність покарання, сьогодні вважаються одними з найменш корумпованих.

Урахування світового досвіду боротьби з корупцією дає змогу Україні не лише запозичити ефективні практики, а й адаптувати їх до власного політико-правового середовища. Аналіз успішних моделей показує, що стійке зниження рівня корупції можливе лише за умови цілісної стратегії, яка поєднує інституційну незалежність, цифровізацію, прозорість, відкритість влади та активну участь громадянського суспільства.

Світова практика доводить: ключем до результативності є не лише суворі покарання, а передусім — створення умов, за яких корупція стає економічно, соціально та морально не вигідною. Це означає необхідність не просто копіювати міжнародні моделі, а гнучко впроваджувати їх з урахуванням національних особливостей, рівня розвитку інституцій, правової культури та історичного досвіду.

Україна перебуває на шляху формування власної моделі антикорупційної політики. Водночас ефективне запобігання корупції вимагає не лише ухвалення законів, а й їх неухильного виконання, політичної волі та активної участі суспільства. Саме поєднання інституційної спроможності, якісного правового регулювання і свідомої громадянської позиції може стати запорукою поступового, але незворотного зменшення рівня корупції в державі.

Аналіз нормативно-правової бази боротьби з корупцією свідчить про те, що в Україні сформовано досить розгалужену систему законодавчих актів, спрямованих на запобігання, виявлення та притягнення до відповідальності за

корупційні правопорушення. Основу цієї системи становлять закони України, підзаконні акти, міжнародні угоди, а також рішення Конституційного Суду та антикорупційних органів.

Водночас, незважаючи на наявність законодавчого підґрунтя, ефективність його реалізації залишається нерівномірною. Часто спостерігається розрив між нормою права та її застосуванням на практиці. Це пов'язано як з недосконалістю окремих правових механізмів, так і з браком політичної волі та низьким рівнем правової культури.

Аналіз стану корупції в державному управлінні свідчить про те, що це явище залишається однією з найгостріших загроз для ефективного функціонування державних інституцій, економічного розвитку та довіри громадян до влади. Корупція пронизує різні рівні управлінських структур, впливаючи як на прийняття рішень, так і на реалізацію державної політики, особливо в сферах публічних закупівель, розподілу бюджетних коштів та кадрових призначень.

Аналіз заходів протидії корупції дає підстави стверджувати, що жодна окрема дія чи інструмент не здатні самотійно викоринити це явище — ефективність досягається лише через поєднання стратегічних, правових, організаційних і культурних складових. Результативна протидія корупції базується, передусім, на профілактичних заходах: удосконаленні нормативно-правової бази, забезпеченні прозорості державного управління, формуванні доброчесної поведінки серед посадовців та активному залученні громадянського суспільства до контролю над владою. Також важливо наголосити на значенні політичної волі: лише за умови послідовності дій на всіх рівнях — від урядових структур до місцевого самоврядування — антикорупційна політика може мати довгостроковий ефект. Крім того, постійне вдосконалення механізмів моніторингу, аудитів і електронного врядування дозволяє мінімізувати можливості для зловживань і сприяє підвищенню довіри громадян до держави.

Отже, заходи протидії корупції повинні бути глибоко вмотивованими, системними і підтримуваними на всіх рівнях суспільства. Лише в умовах взаємодії держави, громадськості та міжнародної спільноти можна поступово зруйнувати корупційні схеми та закласти підґрунтя для сталого розвитку й добробуту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баришніков В.М. Запобігання та протидія проявам корупції на державній службі та в органах місцевого самоврядування : навч.-метод. посіб. *ШПК ДСЗУ*. Київ. 2013. 133 с.
2. Валюшко І.В. Антикорупційна політика: концептуальні підходи. *Стратегічні пріоритети*. 2013. № 4. С. 101–105
3. Верстюк С. Корупція: визначення, причини появи, вплив на економіку. *Економіка України*. № 3. 2001. с. 66–74
4. Вінникова Н. А. Цифрові технології у боротьбі з глобальною корупцією. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Питання політології». Вип. 41. 2022. С. 30–39
5. Волошенко А. В. Корупція: історичні витоки та сучасні прояви. *Актуальні проблеми економіки*, (3). 2015. С. 8-16 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_e_2015_3_3 (дата звернення 08.05.2025)
6. Гвоздецький В. Д. Адміністративно-правові та організаційні засади запобігання та протидії корупції в Україні : дис. д-ра юрид. наук. Київ. 2014. 587 с.
7. Гладкий В. В., Заросило В. О. Хабарництво як базисна форма прояву корупції. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. №16. 2018. С. 123-139 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vprc_2018_16_18
8. Калітенко О. Посібник викривачам корупції. *ГО “Трудові ініціативи”*. 2017. 65 с. URL: chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://trudovi.org.ua/wp-content/uploads/2021/09/Book_Vukruvachi.pdf (дата звернення 05.04.2025)
9. Калугіна І.О. Проблеми вдосконалення антикорупційної правової політики в Україні у контексті сучасних викликів. *Науковий вісник*

Ужгородського Національного Університету. Серія Право. Випуск 85: частина

1. 2024. С.71-77 URL: chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/11/11.pdf (дата звернення 03.02.2025)

10. Камлик М. І. Корупція в Україні. *Товариство «Знання»*. КОО Київ. 1998. 187 с.

11. Кінаш М.М. Громадський контроль як механізм протидії корупції: проблеми реалізації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 29. Том 2. 2014 с. 72-74* URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_29\(2\)_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2014_29(2)_19) (дата звернення 03.02.2025)

12. Клочков В. Г. Суть та заходи боротьби з корупцією. *Прокуратура. Людина. Держава*. 2005. № 7. С. 11–22

13. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (Відомості Верховної Ради України, 2007, N 49 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text (дата звернення 08.02.2025)

14. Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність. Аналітичний звіт за результатами опитування населення та бізнесу. Київ. 2024. 146 с. chrome-extension://efaidnbnmnibpcajpcglclefindmkaj/https://dap.nazk.gov.ua/uploads/osr-83/sources/380-111340470-67a239fc55bdd.pdf (дата звернення 08.02.2025)

15. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) (Відомості Верховної Ради України, 2007, N 47-48) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text (дата звернення 05.02.2025)

16. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25-26, ст.131) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 08.02.2025)

17. Литвиненко В. І. Концепція адміністративно-правового забезпечення протидії корупції в Україні: наук. – аналіт. доп. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2016. 89 с.

18. Мирославський С.В. Лещенко А.В. Запобігання корупції у системі державного та публічного управління в Україні: історико-ретроспективний аналіз. *Теорія та історія публічного управління*. Том 33 (72). № 6. 2022 URL: https://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/6_2022/4.pdf (дата звернення 02.02.2025)
19. Михайленко Д. Поняття та правова природа хабарництва. Актуальні проблеми держави і права: Збірник наукових праць. Вип.32. Одеса: Юридична література, 2007. С.196-203 URL: <http://hdl.handle.net/11300/666> (дата звернення 02.02.2025)
20. Міллер В. Звичаєва корупція? Громадяни та уряд в посткомуністичній Європі. Київ: «K.I.C.», 2004. 328 с.
21. НАЗК посилює антикорупційний напрям співпраці України з Європейським Союзом. А. Вишневський провів низку робочих зустрічей у Брюсселі. НАЗК. 2022 URL: <https://nazk.gov.ua/uk/novyny/nazk-posylyuye-antykoruptsiynyj-napryam-spivpratsi-ukrayiny-z-yevropejskymsoyuzom-a-vyshnevskyj-proviv-nyzku-robochyh-zustrichej-u-bryusseli/> (дата звернення 04.02.2025)
22. Невмержицький, Є. В. Корупція як соціально-політичний феномен. Дис... д-ра наук. Нац. акад. наук України, Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса. 2009. 34 с.
23. Палюх А. Я, Коломієць Д. С., Шишова О. М. Удосконалення законодавства у сфері запобігання та протидії корупції в умовах євроінтеграційних процесів. *Право та державне управління*. №2. 2023. С. 56-62
24. Половинкіна Р. Ю. Роль міжнародних організацій у боротьбі з корупцією: теоретичний аспект. *Право та державне управління*. № 2 (35) том 1. 2019 С.24-29 URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/2_2019/tom_1/6.pdf (дата звернення 14.02.2025)

25. Про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях. 1997 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU97640> (дата звернення 14.02.2025)
26. Про Вищий антикорупційний суд (Відомості Верховної Ради, 2018, № 24, ст.212) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення 14.02.2025)
27. Про запобігання корупції (Відомості Верховної Ради, 2014, № 49, ст.2056) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 14.02.2025)
28. Про Національне антикорупційне бюро України (Відомості Верховної Ради, 2014, № 47, ст.2051) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text> (дата звернення 10.02.2025)
29. Протидія корупції в Сінгапурі. *АІПР*. 2016 URL: <https://com1.org.ua/borba-z-korupciyeyu-v-singapuri-recept-uspixu/> (дата звернення 14.02.2025)
30. Прохоренко О.Я. Корупція по-українськи: Сутність, стан, проблеми. *Національна академія держ. управління при Президентіві України*. 2005. 166 с.
31. Скулиш, Є., Мінняйло, Н. Форми та види корупції: проблеми класифікації. *Вісник Національної академії прокуратури України*, (3). С. 93-100 URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2010_3_18 (дата звернення 16.02.2025)
32. Соловійов В. М., Розвадовський Б. Л. Корупція в Україні: динамічні зміни у сприйнятті. *Право і суспільство*. 2010. № 6. С. 9–15
33. Сорока С. Генералова А. Антикорупційні органи як основні засоби протидії корупції. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки”. № 2 (38). 2023 С. 249-255 URL: <chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/nov/31684/37.pdf> (дата звернення 16.02.2025)